

Állam és jog a büntetőeljárársban – avagy a Be. igazgatási elemei

IDZINGNÉ NOVÁK CSILLA
Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

1. A tisztességes eljárás követelményei

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban:Be.) ugyan nem határozza meg, hogy mi is az a büntetőeljárás, de Erdei Árpád által megfogalmazottak szerint „a büntetőeljárás a büntetőjogi felelősség eldöntésére irányuló jogilag szabályozott folyamat”.¹

A Be. nem határozza meg a büntetőeljárás célját sem, ám aligha tévedünk, ha azt a hatályos törvény alapján a valóság megfelelő tisztázásában² véljük megtalálni, ami másként kifejezve nem más, mint az anyagi – materiális – igazság megállapítása – mégha némi törvényi korrekció ezt erodálja is. A büntetőeljárás, amint az demokratikus társadalmaktól³ elvárható, eredendően azt szolgálja, hogy megfelelő mederbe terelje az eljárás folyamatát, s ez a meder helyenként – például a bizonyítás szabadságát biztosítandó – legyen kellően mély és széles, illetőleg helyenként – esetlegesen az emberi jogok kurtítására igyekvők számára – képezzen szűk átereszt.

Az egész büntetőeljárást át kell, hogy hassa a tisztességesség követelménye, hiszen ellenkező esetben a köztudatban Niccoló Machiavellinek tulajdonított „a cél szentesíti az eszközt” hírhedt tanának pragmatikus cinizmusa uralkodna el.

¹ Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában 24. oldal (ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2011). Erdei Árpád e műve 38. oldalán maga idézte például Vuchetich Mátyás latin nyelvű tankönyvének (A magyar büntetőjog rendszere. II. könyv. Gyakorlati büntetőjog. Király Tibor fordításában 2007) 59. oldaláról: a „büntető- vagy fenyítőeljárás... ahogyan azt mások meghatározzák... a büntetőügyek megállapításának, eldöntésének és a végrehajtásának a törvényes rendje”. Ehhez tegyük azonnal hozzá, hogy Erdei Árpád a végrehajtást nem tekinti a büntetőeljárás részének.

² Be. 75. § (1) bekezdés második mondat: „A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni, azonban, ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására.”

³ Mi a „demokratikus társadalom” – az EJEB ítéleteiben széles értelemben használja: nemcsak olyan államberendezkedés, amelyben a többség uralma érvényesül, biztosítva a közösségi önkormányzatot és polgári számára a politikai részvételt, hanem ide tartozó érték a pluralizmus, a türelem, a széles látókörűség, valamint a törvények uralma, a jogállamiság (J. G. Merrials: The Development of International Law by the European Court of Human Rights, Manchester University Press, Manchester 1990., 113–135. o.). Például a Klass v. Germany 5029/71 (06/09/1978) ítéletben áll: a törvények uralma (rule of law) megköveteli, hogy az egyén jogainak végrehajtó állam általi korlátozását hatékonyan ellenőrizték. A törvények uralmáról és jogállamiságról pedig csak akkor beszélhetünk, ha biztosított a joghoz való hozzáférés és a jogérvényesítés lehetősége, továbbá gyakorta a garanciákkal körülvett bírósági eljárás (Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2007, 48. oldal).

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt, és 1953-ban hatályba lépett Egyezmény – a továbbiakban: Római Egyezmény⁴ – 6. cikke a tisztességes tárgyaláshoz való jog⁵ alcímet viseli. A Római Egyezmény preambuluma kinyilvánította, hogy az Európa Tanács az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára figyelemmel teszi meg „az első lépéseket egyes, az Egyetemes Nyilatkozatban foglalt jogok közös biztosítására”. A Római Egyezmény tehát nincs előzmények nélkül, annak alapját az Egyesült Nemzetek (ENSZ) Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában⁶ foglalt egyes jogok képezik, ezen belül pedig utalok a „méltányos tárgyalás” jogát biztosító 10., illetve a 11. cikkekre⁷.

A Római Egyezmény létrejöttét követően fogadták el az Egyesült Nemzetek (ENSZ) Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát⁸, melyre a Római Egyezmény meglehetősen hatást gyakorolt – helyütt az alcímet nem

⁴ A Római Egyezményt és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyvet az 1993. évi XXXI. törvény hirdette ki.

⁵ Római Egyezmény 6. Cikk – Tisztességes tárgyaláshoz való jog 1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban részt vevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné. 2. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították. 3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy a) a legrövidebb időn belül tájékoztatás legyen olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól; b) rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel; c) személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessen, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet; d) kérdéseket intézzen vagy intéztesen a vád tanúhoz és kiegészítőkhöz, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják; e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

⁶ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 217 A (III) határozata alapján, 1948. december 10-én fogadták el és hirdették ki.

⁷ 10. cikk Mindenkinek egyenlő joga van ahhoz, hogy jogai és kötelezettségei, továbbá az ellene emelt bűnvád ügyében független és pártatlan bíróság méltányos és nyilvános tárgyaláson döntsön.

11. cikk (1) Minden bűncselekménnyel vádolt személynek joga van az ártatlanság védelméhez mindaddig, míg bűnösségét nyilvános perben, a védelemhez szükséges valamennyi biztosíték mellett törvényesen meg nem állapítják.

(2) Senkit sem szabad olyan cselekményért vagy mulasztásért elítélni, amely az elkövetés időpontjában a hazai vagy a nemzetközi jog szerint nem volt büntetendő. Ugyancsak nem szabad súlyosabb büntetést kiszabni, mint amely a bűncselekmény elkövetésekor volt alkalmazható.

⁸ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án fogadták el, és az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel került kihirdetésre.

viselő 14. cikk 1. pontjának az „igazságos tárgyalás” jogát meghatározó második mondatára, illetve 15. cikkekre⁹ utalok.

Bárd Károly frappánsan vázolta fel, hogy e három nemzetközi emberi jogi dokumentum a fair eljáráshoz való jogot önálló emberi jogként fogalmazza meg, mind a három az angolszász common law hagyományait követi, ugyanakkor a fair eljáráshoz való jog elismerése egyetemes válasz volt a nemzetiszocialista tébolyra is – a független bírósághoz való jog deklarálásával a nemzetek közössége kinyilvánította a náci ideológia által elvetett hatalommegosztás jogállami elve iránti elkötelezettségét.¹⁰

⁹ **14. Cikk** 1. A bíróság előtt mindenki egyenlő. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el. A sajtót és a nyilvánosságot ki lehet zárni a tárgyalás egy részéről vagy az egész tárgyalásról mind erkölcsi okokból, a demokratikus társadalom közrendjének, vagy az állam biztonságának védelme érdekében, mindakkor, amikor a felek magánéletének érdekei azt követelik, mind pedig a bíróság által feltétlenül szükségesnek ítélt mértékben, az olyan különleges körülmények fennállása esetén, amikor a nyilvánosság ártana az igazságszolgáltatás érdekeinek; azonban minden büntető vagy polgári ügyben hozott ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, kivéve, ha a fiatalkorúak érdekei mást kívánnak, vagy ha az eljárás házassági jogvitára vagy gyermekek gyámságára vonatkozik. 2. Bűncselekmény elkövetésével vádolt minden személynek joga van arra, hogy ártatlannak tekintésük mindaddig, amíg bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították. 3. Az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra: a) a legrövidebb határidőn belül egy általa értett nyelven részletesen tájékoztassák az ellene emelt vád természetéről és okáról; b) megfelelő idővel és lehetőséggel rendelkezék védelme előkészítésére és az általa választott védővel való érintkezésre; c) indokolatlan késedelem nélkül tárgyalják az ügyét; d) a tárgyaláson személyesen jelen lehessen, személyesen vagy az általa választott védő útján védekezhessék; amennyiben védője nincsen, tájékoztassák a védő választására vonatkozó jogáról; és minden olyan esetben, ha az igazság érdekei ezt megkövetelik, hivatalból védőt rendeljenek ki számára, éspedig ingyenesen, amennyiben nem rendelkezik a védő díjazásához szükséges anyagi eszközökkel; e) kérdéseket intézhessen vagy intéztethessen az ellene valló tanúkhöz, és a mellette valló tanúk ugyanolyan feltételek mellett jelenhessenek meg és legyenek meghallgathatók, mint az ellene valló tanúk; f) díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet; g) ne lehessen kényszeríteni arra, hogy saját maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét. 4. A fiatalkorú személyek esetében az eljárásnak figyelemmel kell lennie az életkorukra és az átnevelésükhöz fűződő érdekekre. 5. Bűncselekmény elkövetésében bűnösnek nyilvánított minden személynek joga van arra, hogy bűnösnek nyilvánítását és elítélését felsőbb bíróság a törvénynek megfelelően felülvizsgálja. 6. Amikor valakit bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen elítélnék és ezt követően az elítélését hatályon kívül helyezik vagy kegyelemben részesítik azért, mert egy új vagy újonnan feltárt tény azt bizonyítja, hogy téves döntés született, azt a személyt, aki ilyen elítélés következtében büntetést állt ki, a törvénynek megfelelően kártalanítani kell, kivéve ha bizonyítást nyer az, hogy a nem ismert ténynek kellő időben való fel nem tárása teljesen vagy részben neki róható fel. 7. Senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetőeljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették.

15. cikk 1. Senkit sem lehet bűnösnek nyilvánítani olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején sem a belső-, sem a nemzetközi jog értelmében nem volt bűncselekmény. Ugyanígy nem lehet súlyosabb büntetést kiszabni annál, mint amely a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható volt. Amennyiben a bűncselekmény elkövetése után a törvény enyhébb büntetés alkalmazását rendelte el, ennek előnyeit az elkövető javára érvényesíteni kell. 2. E cikk egyetlen rendelkezése sem akadályozza valamely személy bíróság elé állítását és elítélését olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején a nemzetek közössége által elismert általános jogelvek alapján bűncselekménynek minősült.

¹⁰ Bárd Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás, in: *Fundamentum*, 2004. 1. szám 44–50. oldal 18. jegyzet.

Ugyancsak Bárd Károly szögezte le, miszerint a tisztességes eljáráshoz való jog felvétele az emberi jogok sorába egyértelműen visszaállította az alaki büntetőjog becsületét, vagyis a processzuális formákat, amelyeket a nemzetiszocialista ideológia megfosztott önértéküktől.¹¹

Az előző három nemzetközi emberi jogi dokumentum vonulatába illeszkedik az Európai Unió Alapjogi Chartája¹² amelynek „A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog” alcímű 47. cikke a „tisztességes tárgyaláshoz” biztosít jogot.

A Római Egyezmény 6. cikke a „*tisztességes tárgyaláshoz való jog*” alcímet viseli ugyan, ám a 6. cikk 1. pontjának első mondatában mintegy önállóan látszik megbújni az a követelmény, hogy a bíróságnak „*tisztességesen*” kell eljárnia. Ebből formálisan levonható akár olyan következtetés is, hogy a Római Egyezmény nem határozza meg a tisztességes eljárás egyetlen követelményét sem, és kizárólagosan az európai emberi jogi bíráskodásra hárul a tisztességes eljárás fogalmának meghatározása, kellő körülírása és megkövetelése. Ám a Római Egyezmény 6. cikke az alcím értelemszerű folyamányaként összefoglalja mindazt a követelményt, amit maga a Római Egyezmény támaszt ahhoz, hogy a tárgyalást (az eljárást) tisztességesnek tekinthessük.

A „tisztességesen” kitétel önálló megjelenítése valójában azt jelenti, hogy maga a Római Egyezmény sem ad kimerítő követelményeket sem a nemzeti jogalkotók, sem a nemzeti bíróságok felé, de a megadott követelményeket feltétlenül meg kell tartani, továbbá azokat mind a nemzeti jogokban, mind a nemzeti bíróságok gyakorlatában egyebekben is érvényre kell juttatni a lehető legteljesebb körben. Az emberi jogi bíráskodásban pedig azt kell különös figyelemmel kontroll alá venni, hogy megtörtént-e a tárgyalás – az eljárás – tisztességességének egyébkénti biztosítása.

¹¹ Bárd Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás, in: Fundamentum, 2004. 1. szám 44–50. oldal. Ennek 19. jegyzete a következő: Lásd Hinrich RÜPING: ‚Auflockerung‘ im Strafverfahren. Grundsätzliche Entwicklung zwischen Liberalismus, ‚deutschem Gemeinrecht‘ und Naturrecht, in Recht, Rechtsphilosophie und Nationalsozialismus. Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie, Beiheft Nr. 18, Hrsg. Hubert ROTTLEUTHNER, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1983, 68. A fair eljáráshoz való jog megfogalmazása természetesen magának a jognak a tekintélyét is visszaállította, amit a nemzetiszocialista ideológia az általános szinten megfogalmazott jogszabály és az egyedi döntés közti különbség relativizálásával megtépázott. Ez igaz a szubsztantív emberi jogokra is: azzal, hogy a nemzetközi emberi jogi dokumentumok ezek korlátozását csak akkor tartják elfogadhatónak, ha az a törvény alapján történik, deklarálják az absztrakt jogi norma elsőbbségét.

¹² Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről szóló 2007. évi CLXVIII. törvény 5. §-a szerint Az Európai Unió Alapjogi Chartája és az ahhoz fűzött magyarázatok hiteles magyar nyelvű szövegét a törvény 2. számú melléklete tartalmazza. Az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. CIKK A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog Mindenkinnek, akinek az Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e CIKKben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz. Mindenkinnek joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja. Mindenkinnek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselő igénybevételéhez. Azoknak, akik nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez erre szükség van.

Ez a felfogás megfelel annak a jogirodalmi summázatnak, hogy „a tisztességes eljárás elve nem képez lezárt rendszert – az alkotmánybíróági felfogás szerint”¹³ sőt „tartalmát jogi és nem jogi elemek együttesen alkotják”.¹⁴ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában a „méltányos”, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában az „igazságos” kitételek szerepelnek. Szükségszerűen hagyatkozunk a hivatalos magyar fordításokhoz, de további részletezés nélkül annál maradhatunk, hogy a „méltányos” és az „igazságos” kitételek is lényegi megfelelésben állnak a Római Egyezmény „tisztességesen” követelményével. Ez az Európai Unió Alapjogi Charta „tisztességes” kitétele miatt fel sem merül.

Érdekességként jegyzem meg, hogy a hazai bírói esküben¹⁵ is éppígy keveredik a „tisztességes” eljárás, valamint látszólagosan nem az eljáráshoz rendelve, ámde organikusan ahhoz illeszkedve az „igazságosság” és a „méltányosság”.

Az Alkotmánybíróság a tisztességes eljáráshoz való jog lényegéről kialakított álláspontját elvi jelentőséggel a 6/1998. (III. 11.) AB határozatban foglalta össze, majd megállapításait utóbb több határozat [14/2002. (III. 20.) AB határozat, 15/2002. (III. 29.) AB határozat, 35/2002. (VII. 19.) AB határozat] is megerősítette. Ezek szerint: „A ‚tisztességes eljárás (fair trial)’ követelménye nem egyszerűen egy a bíróságnak és az eljárásnak itt megkövetelt tulajdonságai közül (ti. mint ‚igazságos tárgyalás’), hanem az idézett alkotmányi rendelkezésben foglalt követelményeken túl – különösen a büntetőjogra és eljárásra vonatkozóan – az 57. § többi garanciájának teljességét is átfogja. Sőt, az Egyezségokmánynak és az Emberi Jogok Európai Egyezményének – az Alkotmány 57. §-a tartalmához és szerkezetéhez mintát adó – eljárási garanciákat tartalmazó cikkei általában elfogadott értelmezése szerint a fair trial olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás ‚méltánytalan’ vagy ‚igazságtalan’, avagy ‚nem tisztességes’”. [6/1998. (III. 11.) AB határozat, ABH 1998. 91., 95.]

Az EJEB ítéletei szerint a tisztességes igazságszolgáltatáshoz való jognak kiemelkedő jelentősége van a demokratikus társadalomban, amiből következően az Egyezmény 6. cikke megszorítóan nem értelmezhető.¹⁶

Az Egyezmény a tisztességes eljáráshoz való jogot nem sorolja be a nem kivételes körülmények között korlátozható jogok – unqualified rights – közé,

¹³ A korábbi Alkotmány 57. §-ához fűzött Kommentár (CompLex Jegtár Plusz)

¹⁴ Fűrész Klára: A bíróság. In: Alkotmánytan. Szerk.: Kukorelli István. Osiris. Budapest, 2002. 489. oldal.

¹⁵ A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (Bjt.) 22. § (1) bekezdés: „Fogadom, hogy a rám bízott ügyeket tisztességes eljárásban, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően bírálom el; hivatásom gyakorlása során az igazságosság és a méltányosság vezérel.”

¹⁶ Delcourt v. Belgium 2689/65 (17/01/1970).

vonatkozásában nem engedhető meg az eltérés (derogáció),¹⁷ abszolút érvényű, annak egyes elemeit a tagállamok szükséghelyzet esetén sem függeszthetik fel,¹⁸ mérlegelés eredményét tartalmazzák, így további mérlegelésnek már nincs helye, velük szemben más alapjog vagy alkotmányos cél nem mérlegelhető,¹⁹ más jog nevében korlátozhatatlan.²⁰

A helyzet meglehetősen bonyolult, mert az EJEB a tisztességes eljárás nevesített jogait sem tekinti az Egyezmény által a korlátozhatóak közé be nem vett, azaz korlátozhatatlan, másként jelölve abszolút jognak.²¹

Az Egyezmény szerint korlátozható jogok korlátozása viszont az Egyezményen túl nem terjeszkedhet, azaz implicit korlátozásnak nincs helye, az olyan jogok esetén, amelyeknél a korlátozás elfogadható indokait maga az Egyezmény rögzíti.²²

AZ EJEB gyakorlata szerint *az eljárás egésze alapján* állapítható meg, hogy az tisztességes-e, ennek megfelelően egyes részszabályok be nem tartása esetén is lehet az eljárás egészében tisztességes, és minden részszabály betartása mellett is lehet egészében tisztességtelen. Ezt a gyakorlatot követi a magyar Alkotmánybíróság is.

A „tisztességes” (fair) eljárás „az amerikai jogi gondolkodás szülte fogalom – nem véletlen, hogy a kontinentális Európa nyelveire lefordíthatatlan. A németek fel is hagytak a kísérletezéssel, és ma már a ‚fairen Verfahren’ vagy ‚fairer Prozess’ kifejezést használják”. „A fair eljárás kifejezés mindenestre egy olyan per képét idézi fel, amelynek szabályai mindkét fél számára esélyt adnak arra, hogy álláspontját elfogadja az ítékezésre jogosult.

Az ilyen per eredményét a szabályok esélyegyenlőséget garantáló minősége és

¹⁷ Malcolm Shaw: Nemzetközi jog, Osiris Kiadó, Budapest 2001, 188. oldal – azok a jogok „amelyektől nem lehetséges eltérés, különleges helyet foglalnak el a jogok hierarchiájában”.

¹⁸ Az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Bizottságának gyakorlata. Alfred de Zayas: The United Nations and the Guarantees of a Fair Trial in the International Covenant on Civil and Political Rights and the Convention Against Torture and other Cruel, Inhuman and Degrading Treatment or Punishment. In: David Weissbrodt – Rüdiger Wolfrum szerk.: The Right to a Fair Trial. Springer Verlag, Berlin-Heidelberg-New York 1997, 675. oldal.

¹⁹ 6/1998. (III. 11.) AB határozat, Sólyom László: Az Alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris Kiadó, Budapest 2001., 544. oldal.

²⁰ „az eljárásoknak minden esetben tisztességesnek kell lenniük és nem képzelhető el olyan kivétel, amely elfogadhatóvá tenne nem tisztességes eljárást”. Róth Erika: A tisztességes eljárás-hoz való jog. In: Halmai Gábor–Tóth Gábor Attila, Emberi Jogok, Osiris Kiadó, Budapest 2003., 707. oldal.

²¹ Croissant v. Germany 13611/88 (25/09/1992): Az igazságszolgáltatás érdekében korlátozhatónak mondja még azt az egyébként nevesített jogot, hogy a terhelt az általa választott védő útján védekezhet. Doornson v. the Netherlands 20524/92 (26/03/1996): a vád tanú kikérdezhetőségének egyébként nevesített joga is korlátozható adott esetben.

²² J. G. Merrills: The Development of International Law by the European Court of Human Rights, Manchester University Press, Manchester 1990., 80–81. oldal.

azok megtartása, vagyis a processzuális igazságosság legitimálja, nem pedig annak érdemi helytállósága.^{23, 24, 25}

A processzuális igazságosság ráadásul megvalósítható.²⁶

Az EJEB kimondta, hogy a tisztességes eljárás követelménye az eljárás teljes menetében érvényesítendő, tehát nem rekeszthető ki pl. a fellebbezési eljárásból vagy azokból az eljárásokból, amelyek keretében a büntetés kiszabására az általunk nem követett ún. osztott tárgyalási rendszerben vagy a magatartási szabályok megszegése folytán a próbára bocsátás megszüntetése kapcsán általunk is gyakoroltan a büntetés utólagos kiszabása során.²⁷

A tisztességes eljárás egyetlen olyan eleme a tárgyalás nyilvánosságához való jog, amely a nyilvánosság teljes kizárása esetén eleshet, egyebekben a további elemek abszolút érvényűek.

Az eljárás mondhatni akkor tisztességes, ha megfelel a tisztességesség valamennyi követelményének, amelyeket az EJEB esetről esetre mérlegeli, s adott esetben azt nem lehet félretenni az adott bűncselekmény súlyának a függvényében sem.²⁸

²³ Bárd Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás, *Fundamentum* 2004. évi 1. szám, 47. oldal, majd Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberjog-dogmatikai értekezés, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2007, 73–74. oldal. Bárd Károly mindkét művében szemléletesen ír arról is, hogy „A fair eljárásról önkéntelenül a fair playre, azaz a tisztességes játékra, sportra, versenyre asszociálunk. A játék, a verseny akkor fair, ha szabályai nem kedveznek egyik vetélkedő félnek sem, hanem mindenkinek azonos esélyt biztosítanak a nyeresésre, és a szabályokhoz mindenki tartja magát. A szabályok és megtartásuk nem feltétlenül garantálják, hogy minden esetben a jobbik győz: a véletlen, a szerencse kedvezhet a gyengébbnek. Ugyanakkor bizonyos korlátok között maguk a játékszabályok adnak módot a feleknek *helyreállítani az esélyek egyenlőségét, ha a szabályok merev alkalmazása ezt megbontaná.*” Megjegyzés: kiemelés tőlem.

²⁴ „Ha elfogadjuk az igazság kideríthetőségének a priori korlátait, azt, hogy a büntető ítéletben tett megállapítások nem feltétlenül az igazságot tükrözik, akkor azt, hogy az adott ügyben valóban ‚igazságot szolgáltatottak-e‘, nem lehet pusztán az eljárás végtermékén mérni. Az eljárás minőségének megbízhatóbb indikátora a processzuális igazságosság, az a mód, ahogy az igazságszolgáltatás a végterméket előállította”. Stefan Trechsel: Why Must Trials be Fair?, *Winter–Summer, Israel Law Review* 1997, 105–106. oldal.

²⁵ 9/1992 (I. 30.) határozat: „Az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradván valósulhat meg. ‚Az anyagi igazság érvényesülésére‘ éppúgy nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány, mint ahogy arra sem, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen törvényt sértő. Ezek a jogállam céljai és feladatai, amelyek megvalósulása érdekében megfelelő – elsősorban eljárási garanciákat nyújtó – intézményeket kell létrehozni, és az érintett alanyi jogokat garantálni. Az Alkotmány tehát az anyagi igazság érvényre juttatásához szükséges és az esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot. Az 57. §-a bírósági eljáráshoz biztosít alanyi jogot, s nem azt garantálja, hogy annak eredménye minden esetben helyes lesz. Az igazságos és törvényes bírósági döntés érdekében azonban további eljárási garanciát tartalmaz az Alkotmány: alkotmányos jogot a jogorvoslatához.”

²⁶ „Verfahrensgerechtigkeite ist machbar”. Stefan Trechsel: Gerechtigkeite im Fehlurteil. *Schweizerische für Strafrecht (ZStR/RPS/RPS)* 2000/1. 6–7. oldal.

²⁷ T. v. the United Kingdom 24724/94 (16/12/1999): „egyértelmű, hogy a 6. cikk 1. bekezdése az eljárás egészére vonatkozik, beleértve a fellebbezési eljárást és a büntetés kiszabás fázisát”.

²⁸ Niemietz v. Germany 13710/88 (16/12/1992): „Igaz ugyan, hogy a bűncselekmény, amellyel összefüggésben a házkutatást tartották (...) nem tekinthető jelentéktelennek, de a jogi szabályozásra és az ügy körülményeire tekintettel a beavatkozás mégis aránytalannak tűnik.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy az Egyezmény 6. cikke a fair eljárás követelményeit foglalja össze. A 6. cikk 1. pontjában *a fair eljárás általános követelményei* kerültek meghatározásra, mint a bíróság törvény által, a bíróság függetlensége, a bíróság pártatlansága, a tárgyalás tisztességessége, a tárgyalás ésszerű időn belüli tartása, a tárgyalás főszabály szerinti nyilvánossága és az ítélet nyilvános kihirdetése.

A 6. cikk 2–3. pontjában *a fair büntetőeljárás többletkövetelményei* állnak, mint az ártatlanság védelme, az anyanyelv használata, tolmácsolás, a vád megismerhetősége, a védekezéshez idő és eszköz, a személyes vagy védő útján védekezés, a vád tanúinak kikérdezése, a védelem tanúinak kihallgatása. Ezekhez járulnak az ún. nem nevesített (implicit) jogok, így például a fegyverek egyenlőségének elve, a terhelt hallgatáshoz való joga, a vád összes bizonyítékának megismerésére vonatkozó jog²⁹

A 6. cikk 1. pontjában a „tiszteletesen” kitételben megjelent „*tisztességesség*” (fairness) önmagában jogilag aligha értelmezhető, mégis önálló érték, mert a legelvontabban jelzi a bírósági eljárás iránt támasztható emberi jogi igények alapját, azaz ebben az értelemben talpkövet képez.

A „tiszteletesesség” számos oldalról – mint filozófia, etika, jog – közelíthető meg, de fogalmilag aligha meghatározható, legfeljebb körülírható.

Jogi értelemben a „tiszteletesesség” – fairness – önálló jogként funkcionál, körébe tartozik mindaz, amit a „tiszteletesesség” elvont alapjára helyezkedve a köz egy állandó folyamat során emberi jogként már elismert, a köz jogába integrált és alkalmazását felügyeli, ugyanakkor tételes jogként szerepeltetve a nemzeti jog, a nemzeti bíróság és végül az emberi jogi bírászkodás számára megnyitja az Egyezményben nevesített vagy nem nevesített jogok beemelhetőségének a lehetőségét.

A „tiszteletesesség” – fairness – abban foglalható össze, hogy a terheltnek érdemi lehetősége legyen hatnia (pl. a tárgyaláson való személyes jelenléttel, vallomástétellel, bizonyítékok vagy bizonyítási indítványok előterjesztésével, észrevételekkel) az eljárás mikénti lefolytatására és ezáltal magára a hozandó döntésre.³⁰

A „tiszteletesesség” (fairness) önmagában – mivel e jog a 6. cikk 1. pontjának az egyik szerves eleme – megvalósult érvényesülése sem akceptálható, mert ha a bíróság nem volt egyidejűleg törvény által felállított, független és pártatlan, akkor az eljárást tiszteletesnek nem vehetjük. Más szavakkal: a tiszteletes eljárás általános követelményeinek *együttesen* kell érvényesülniük.

Az emberi jogok köz általi elismerési folyamata időszakonként, ha egészében nem is, de részlegesen más és más határok között mozoghat, következőképpen adott tartalma változhat, illetőleg egyes elemei erősödhetnek vagy akár gyengülhetnek. Ez megfelelően áll a tiszteletes eljárást végső soron felügyelő emberi jogi bírászkodásra is, azaz az EJEB az Egyezményben részes

²⁹ Ben Emmerson–Andrew Ashworth: *Human Rights and Criminal Justice*, Sweet & Maxwell, London 2001., 80–82. oldal.

³⁰ T. v. the United Kingdom 24724/94 (16/12/1999): nem tiszteletes az eljárás, ha a vádlott képtelen védőjével a tárgyaláson megfelelően kommunikálni és őt a védelme érdekében információkkal ellátni.

közösség felhatalmazásával folyamatosan értelmezi a tisztességes eljárás követelményrendszerét.

Összegezve: A „*tisztességesség*” (*fairness*), *mint talpkő* adja a bírósági eljárás iránt támasztható emberi jogi igények elvont elvi alapját, ehhez az Egyezmény határozza meg a tisztességes (*fair*) eljárás 6. cikkének 1. pontjában kimondott általános és a tisztességes (*fair*) büntetőeljárás 6. cikkének 2. és 3. pontjaiban rögzített többletkövetelményeit, ezt meghaladóan, *mint tételes jog* felhatalmazást ad a nemzeti jog, a nemzeti bíróság és végső soron az EJEB számára az Egyezményben nevesített vagy nem nevesített jog beemelhetőségére.

A felhatalmazást már az Egyezmény preambuluma megadja, mert az Egyezményben lefektetett jogok hatékony elismerését és megtartását, valamint továbbfejlesztését célozza,³¹ és határozottan ide vonandó az 52. cikk szerinti ún. főtítkári tudakozódás megfelelő értelme³² hiszen a részes államok a hatékony végrehajtást vállalták, amit belső joguk továbbfejlesztésével kell biztosítaniuk.

2. A büntetőeljárás egyes igazgatási elemei

A büntetőeljárás igazgatási elemei nem kötődnek szorosan a büntetőjogi felelősség eldöntéséhez, szerepük tehát szükségszerűen másodlagos – e körben mégis óvatos megközelítés ajánlott. Mert hiszen – az előzőekben vázoltak szerint – ha a büntetőeljárás tisztességességét a jól szabályozottságra is érthetjük, akkor e követelménynek az igazgatási szabályoknak is meg kell felelniük. Az alábbiakban egyes, éspedig szorosan a bíróságokra vonatkozó igazgatási elemek kerülnek bemutatásra, mégpedig ezen látszólagosan másodlagos elemek jelentőségére történő fókuszálás érdekében.

A bíróságra alapvető államszervezeti rendelkezések vonatkoznak. Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény) szerint a bíróság dönt – egyebek mellett – büntetőügyben, a bírósági szervezetről pedig csak annyit mond, hogy az többszintű, kizárólag legfőbb bírósági szervként a Kúriát nevesíti, valamint rögzíti, hogy a bíróságok szervezetének és igazgatásának részletes szabályait sarkalatos törvény határozza meg [Az Állam 25. cikk (1) bekezdés második mondat, (2) bekezdés a) pont és (4) bekezdés első mondat].

A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (továbbiakban: Bszi.) határozza meg a bírósági szervezetet, s ezen belül a Kúria, az ítélőtábla, a törvényszék és – 2012. december 31. napjáig a helyi bíróság,

³¹ Egyezmény preambuluma: „figyelembe véve, hogy ez a Nyilatkozat a benne lefektetett jogok általános és *hatékony elismerésének és megtartásának* biztosítását célozza, figyelembe véve, hogy az Európa Tanács célja a tagjai közötti szorosabb egység megvalósítása és hogy e cél elérésének egyik módszere az emberi jogok és alapvető szabadságok megóvása és *további fejlesztése*”. Megjegyzés: kiemelés tőlem.

³² Egyezmény 52. cikk: „Az Európa Tanács főtítkára által előterjesztett megkeresésre minden Magas Szerződő Fél tájékoztatást ad arról a módról, ahogy belső joga *biztosítja a jelen Egyezmény rendelkezéseinek hatékony végrehajtását*”. Megjegyzés: kiemelés tőlem.

2013. január 1. napjától – a járásbíróóság [16. § a)-d) pont, 190. §] lát el büntetőügybeli feladatot.

A Be. továbbá meghatározza, hogy a bírósági eljárásban első fokon, másodfokon és harmadfokon mely bíróság jár el, illetve egyéb rendelkezésekben megszabja az egyes bíróságok sajátos teendőit (pl. felülvizsgálat, jogorvoslat a törvényesség érdekében, jogegységi eljárás).

2.1. A bíró beosztása

A Bszi. szerint senki sem vonható el törvényes bírójától, a törvény által rendelt bíró pedig az eljárási szabályok szerint a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságon működő, előre megállapított ügyelosztási rend alapján kijelölt bíró [Bszi.8. § (1)–(2) bekezdés].

Az ügyelosztási rend tartalmazza – többek között, de kiemelendően – azt, hogy az adott bíróságon milyen összetételű tanácsok működnek, a tanácsok (bírák és az egyesbíró hatáskörében eljáró bírósági titkárok) melyik ügycsoportba tartozó ügyeket intézik [Bszi.10. § (1) bekezdés], azaz megnevezésétől függetlenül ez a bírák beosztásának a rendje is. Az ügyelosztási rendet – a bírói tanács és a kollégiumok véleményének ismeretében – a bíróság elnöke határozza meg, és az a tárgyévben módosítható [Bszi. 9. § (1) bekezdés].

A szokásjog szerint a bírósági elnök az említett a bírói tanács és a kollégiumok véleménye ismeretében határoz az ügyelosztási rend tárgyában, de azok álláspontja nem köti, végső soron egyszemélyben döntheti el, hogy a bíró évente vagy éppen évközben melyik ügyszakban, egyesbíróként vagy tanácsban, és milyen ügyekben járhat el.

A kívánatosan megnyugtató megoldást az adhatná, amennyiben a bírói testületek e kérdés kapcsán egyetértési jogot kapnának, ezen belül a bírói tanács az ügyszakba beosztáshoz, míg a kollégiumok a fennmaradó kérdésekben gyakorolhatnák ezt.

2.2. Az ülnök beosztása

Az Alaptörvény – Az állam 27. cikk (2) bekezdése szerint törvény által meghatározott ügyekben és módon *nem hivatásos bírák* is részt vesznek az ítélezésben.

A *bírák és az ülnökök* függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók (Bszi. 3. §). Az ülnöknek az ítélezésben a bíróval azonos jogai és kötelezettségei vannak [Bszi. 15. § (1) bekezdés harmadik mondat].

A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény (továbbiakban: Bjt.) szerint az ülnököt előre megállapított rendben a bíróság elnöke hívja be, és osztja be az ítélező tanácsokba [Bjt.218. § (2) bekezdés].

Ezzel szó szerinti egyezőséggel rendelkezett a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997.évi LXVI. törvény (régí Bszi.) 126. § (2) bekezdése.

A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény 76. § (1) bekezdése is csak abban tért

el az utóbbiaktól, hogy nem tartalmazta az „előre meghatározott rend” követelményét.

Megelőzően, a Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről szóló 1954. évi II. törvény 12. §-a némileg bővebb volt, így megszabta, hogy a (népi) ülnököt egy évben legfeljebb egy hónapra lehetett igénybe venni, bár ez kivételesen meghosszabbítható volt.

Az ülnökök behívásának és beosztásának rendjére nézve nincs elvárhatóan törvényi szintű – de még csak egyéb szintű – szabályozás sem, így az akár bíróságokként is eltérő lehet.

A nem hivatásos, avagy másként megnevezve laikus bíró mikénti foglalkoztatandósága hasonlóságot mutat az esküdtekével, márpedig ennek megvan a hazai előzményei – elegendő utalni a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. tc. (Bp.) XIX. fejezetén belül az esküdtek behívásának és az esküdtszék megalakításának gondosan kimunkált 337–349. §-ainak szabályaira – amelyeket akár megfelelően követni lehetne.

Megoldást az ülnökök éves ügyelosztási rend részét képező, személyválogatás nélküli, arányos közreműködésük biztosítását eredményező beosztása jelenthet.

2.3. A bíróság kijelölése

Az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi LXXXIX. törvény 2. §-a a Be. 17. § (9) bekezdéseként 2011. július 13. napjával hatályosan beiktatta, hogy „Az eljárásra kiemelt ügyekben (Be. 554/B. §) az a bíróság is illetékes, ahol az ügyész — a legfőbb ügyész döntése alapján — az eljárás ésszerű időn belül való illetve soron kívüli elbírálásának biztosítása végett vádat emel.” Ezt a rendelkezést quasi kijelölésnek tekinthetjük.

A Be. 17. § (9) bekezdését az Alkotmánybíróság a 166/2011. (XII. 20.) AB határozatának 1. pontjával megsemmisítette 2011. december 20. napjával: megállapította, hogy alkotmányellenes és egyben nemzetközi szerződésbe is ütközik.

Az Alkotmánybíróság indokolásának III.1. pontja szerint: „a tisztességes eljárás egyik meghatározó eleme a fegyverek egyenlősége... mely a büntető-eljárásban azt biztosítja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson...

Mivel a fegyverek egyenlőségéből az következik, hogy a vád és a védelem közel azonos lehetőségekkel rendelkeznek az eljárásban, ezért *a vád számára biztosított többlet jogosítvány sérti a fegyverek egyenlőségének elvét*. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor megjegyzi: az eljáró bíróság ügyészség általi kiválasztása *alkalmas a hatékony védelemhez való jog [Alkotmány 57. § (3) bekezdése] megnehezítésére, esetleg ellehetetlenítésére is...*

Az Alkotmánybíróság — figyelemmel az említett Coëme kontra Belgium,

DMD GROUP a.s. kontra Szlovákia, stb. ügyekben hozott ítéletekben kifejtett elvi élű tételekre — úgy ítéli meg, hogy egy, az általános illetékességi szabályok szerint eljáró bíróság helyett egy adott ügycsoport ügyeinek egy másik bíróság illetékességébe történő áthelyezése csak abban az esetben egyeztethető össze az Egyezményvel, ha annak anyagi jogi és eljárásjogi szabályait, illetve előfeltételeit átlátható, előre rögzített, világos, objektív paraméterek felhasználásával rögzíti a törvényhozó, amely nem (vagy csak minimálisan) hagy teret a diszkrécionális jogkörnek, és ahol *a tényleges döntés meghozatala a független, pártatlan bírósági rendszer saját intézményei révén történhet*. Mivel a vizsgált rendelkezés ilyen elemeket nem tartalmaz, ezért az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdésében foglalt követelményeknek, és mindenek előtt az ún. objektív tesztjének nem felel meg, és ezért nemzetközi jogba ütközik. Minderre tekintettel az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Be. 17. § (9) bekezdése az Alkotmány 57. § (1) és (3) bekezdésébe, valamint az Egyezmény 6. cikk (1) bekezdésébe is ütközik, ezért azt megsemmisítette”. Az Alkotmánybíróság határozata ellenére az Alaptörvény Átmeneti Rendelkezései (2011. december 31.) 11. cikkének (4) bekezdése engedi, hogy az „ésszerű határidőn belüli bírói döntéshez való alapjog érvényesülése érdekében mindaddig, amíg a bíróságok kiegyensúlyozott ügyterhelése nem valósul meg, a legfőbb ügyész... az általános illetékességű bíróságtól eltérő, de azonos hatáskörű bíróság előtti vádemelésre adhat utasítást”, ráadásul bizonytalan ideig és bármely ügyben.

Az egyes törvényeknek a bíróság hatékony működését és a bírósági eljárások gyorsítását szolgáló módosításáról szóló 2010. évi CLXXXIII. törvény 125. §-a 2011. január 7. napjával hatályosan iktatta be a Be. 20/A. §-át, miszerint a „Legfelsőbb Bíróság az Országos Igazságszolgáltatási Tanács elnökének indítványára az illetékes bíróság helyett más, azonos hatáskörű bíróságot jelöl ki az ügy elbírálására”. A kijelölési eljárást a régi Bszi. 33/A. §-a szabályozta.

Ezt a bíróság kijelölésére irányuló adott direkt jogkört a hatályos Bszi. 203. § f) pontja 2012. január 1. napjával hatályos módosítással az Országos Bírósági Hivatal elnökére testálta, amit az Alaptörvény Átmeneti Rendelkezései 11. cikkének (3) bekezdése az alábbiak szerint pontosított:

az „ésszerű határidőn belüli bírói döntéshez való alapjog érvényesülése érdekében mindaddig, amíg a bíróságok kiegyensúlyozott ügyterhelése nem valósul meg, az Országos Bírósági Hivatal elnöke bármely ügy tárgyalására az általános illetékességű bíróságtól eltérő, de azonos hatáskörű bíróságot jelölhet ki”. A kijelölési eljárást a hatályos Bszi. 62–64. §-ai szabályozzák.

Az Országos Bírósági Hivatal elnöke e tárgykörhöz kapcsolódóan adta ki a 3/2012. (II. 20.) OBH elnöki ajánlást, és ezen jogkörével többszörösen élt.

A Bszi. és a Bjt. módosítására előterjesztett és az Országgyűlés által már általános vitában tárgyalt T/6393. számú törvényjavaslat 2. §-a a Bszi. 62. § (1) bekezdését annyiban módosítaná, hogy az Országos Bírósági Hivatal elnökének az Országos Bírói Tanács által meghatározott elvek figyelembevételével kellene a továbbiakban eljárnia.

A törvényjavaslat 3. §-ának a Bszi. 63. § (2) bekezdésébe beépülése esetén döntésében ismertetni kellene a meghatározott elvek alkalmazását, ami érdemibb indokolást jelentene.

E tárgykörben, az elsődlegesen a jogorvoslati jog hiányát sérelmező, konkrét ügyszámhoz kapcsolódó beadvány alapján a jogalkalmazó az Alkotmánybíróság döntését is várja.

2.4. A bíró kijelölése

A fogalmilag a vádirat benyújtása előtt végezhető titkos információgyűjtés tárgyában a helyi bíróságnak a törvényszék elnöke által kijelölt bírója [a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 71. § (1) bekezdés; a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény 64. § (3) bekezdés], illetőleg a Fővárosi Törvényszék elnöke által kijelölt bíró [a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény 58. § (1) bekezdés] dönt.

A Be. rögzíti, hogy a vádirat benyújtása előtt a bíróság feladatait – ha e törvény eltérőként nem rendelkezik – a nyomozási bíró látja el [Be.12. § (4) bekezdés], aki első fokon a törvényszék elnöke által kijelölt bíró [Be. 207. § (1) bekezdés] és a helyi bíróságon működik [Be. 208. § (2) bekezdés].

A büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 6. § (1) bekezdése szerint a bíróságnak a Bv. tvr. II. fejezetében szabályozott, fogalmilag végrehajtási feladatait a törvényszéken működő büntetés-végrehajtási bíró látja el.

Kiemelendő hiányosságnak tűnik, miszerint a titkos információgyűjtés tárgyában döntő bíró, a büntetés-végrehajtási bíró, vagy akár a nyomozási bíró kijelölésének nincs konkrét feltételrendszere, gyakorlatilag szabályozatlan a törvényszék elnökének kijelölési eljárása is.

A Be. 17. § (5) – közveszélyokozás, közérdekű üzem működésének megzavarása – és (6) bekezdésében – visszaélés radioaktív anyaggal, visszaélés nukleáris létesítmény üzemeltetésével, visszaélés atomenergia alkalmazásával, gazdasági bűncselekmények, kivéve számvitel rendjének megsértése és pénzügyi bűncselekmények – felsorolt bűncselekmények esetén első fokon a tanács elnöke (egyesbíró), másodfokon és – a Kúria kivételével – harmadfokon a tanács egyik tagja az Országos Bírósági Hivatal elnöke által kijelölt bíró [Be. 14. § (7) bekezdés].

A Be. 448. § (2) bekezdése szerint fiatalkorúak elleni bírósági eljárásban első fokon a tanács elnöke (egyesbíró), másodfokon és – a Kúriát kivéve – harmadfokon a tanács egyik tagja az Országos Bírósági Hivatal elnöke által kijelölt bíró.

Szükséges itt is hangsúlyozni, hogy a Be. 17. § (5)-(6) bekezdései szerinti és a fiatalkorúak ügyeire vonatkozó kijelölésnek sincs semmiféle feltételrendszere, és – meglehetősen hosszú ideje – szabályozatlan a kijelölési eljárás is.

2.5. A bírósági titkár kijelölése

A *bírák* függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak. A bírákat tisztségükből csak sarkalatos törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani. A bírák nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet. [Alaptörvény – Az állam 26. cikk (1) bekezdés]

Törvény által meghatározott ügyekben, egyesbíró hatáskörében *bírósági titkár is* eljárhat, akire e tevékenysége során alkalmazni kell a 26. cikk (1) bekezdését [Alaptörvény – Az állam 26. cikk (3) bekezdés második mondat].

Törvény által meghatározott ügyben, egyesbíró hatáskörében *bírósági titkár is* eljárhat – mondja ki a Bszi. 15. § (2) bekezdés második mondata is. Ha a bírósági titkár külön törvény alapján a bíró feladatkörében jár el, eljárására a 3. §-ban foglalt rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell. [Bszi. 157. § (3) bekezdés második mondat]

A Be-ben meghatározott esetekben az első fokú bíróság hatáskörébe tartozó ügyekben az egyesbíró, illetve a tanács elnöke helyett önálló aláírási joggal *bírósági titkár is* eljárhat [Be. 13. § (4) bekezdés első mondat].

Tételesen:

- az elfogatóparancs kibocsátásának kivételével intézkedés ismeretlen személy, ismeretlen helyen tartózkodó személy és ismeretlen helyen lévő tárgy felkutatására [Be. 73. § (8) bekezdés],
- közreműködés a zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatásban [Be. 244/B. § (4) bekezdés],
- meghatározott esetekben az eljárás felfüggesztése [Be. 266. § (9) bekezdés],
- a személyes meghallgatás során bizonyos határozatok meghozatala [Be. 503. § (2) bekezdés],
- tárgyalás mellőzéses határozat meghozatala ügyészi indítványozás esetén [Be. 547. § (5) bekezdés],
- egyek különleges eljárások részbeni [Be. 569. § (6) bekezdés],
- egyek különleges eljárások egészbeni lefolytatása és
- a más bíróságoktól származó megkeresések teljesítése (Be. 600. §).

A tételezés tehát meglehetősen széles kört ölel fel.

Az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény (továbbiakban: Iasz.) szerint törvény által meghatározott ügyben egyesbíró hatáskörében eljárásra jogosult bírósági titkárokat a törvényszék elnöke jelöli ki, a járásbíróságnál működő titkárok esetében a járásbíróság elnökének javaslatára [41/A. § (1) bekezdés első-második mondat], a kijelölt titkár nem lehet tagja pártnak, és politikai tevékenységet nem folytathat [41/B. § (1) bekezdés].

A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény (Sztv.), illetőleg a 2012. április 15. napjától hatályos a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs. tv.) azonos tartalmú szabályai szerint „e törvény alkalmazásában a helyi

bíróság jogkörében *bírósági titkár is* eljárhat” [Sztv. 36. § (5) bekezdés, illetőleg Szabs. tv. 42. § (5) bekezdés].

Az Iasz-nak a bírósági titkár kijelöléséről szóló egyes rendelkezései alkalmazásáról szóló 231/2010. (XI. 9.) OIT határozat szerint a bírósági titkárok kijelölése kizárólag a szabálysértési ügyekre vonatkozóan indokolt [1.a) pont], a kijelöléséhez a bírósági titkár és a megyei bíróság elnökének közös megegyezése szükséges, a megyei bíróság elnöke a bírósági titkár kijelöléséről határozott, vagy határozatlan időre is rendelkezhet [1.d)-e) pont]. Ez a gyakorlat jelenleg is él.

Miután egyfelől a Be. 13. § (4) bekezdés első mondata az elsőfokú bíróság hatáskörébe tartozó ügyekben az egyesbíró, illetve a gyakorlatilag egyesbíróként eljáró tanács elnöke helyett, azaz félreérthetetlenül az egyesbíró hatáskörében enged eljárási jogosultságot a bírósági titkár számára, azaz nincs elkülönült bírósági titkári jogkör, amit az „is” kitétel nyomatékosít, másfelől az Iasz. 41/A. § (1) bekezdés első mondata ehhez a törvényszék elnöke általi kijelölést követeli meg, erősen vitatható, sőt tévesnek tűnik a 231/2010. (XI. 9.) OIT határozat 1.a) pontjának a *contra legem* jellegű szűkítő értelmezése.

A 231/2010. (XI. 9.) OIT határozat abban sem mutatkozik megfelelőnek, hogy a kijelöléséhez a bírósági titkár és a megyei bíróság – jelenleg törvényszék – elnökének közös megegyezését írja elő, valamint kétségesen teszi lehetővé, hogy a megyei bíróság – törvényszék – elnöke a bírósági titkár kijelöléséről határozott, vagy határozatlan időre is rendelkezhet, hiszen a bíró különféle kijelöléseinél sincs ilyen feltétel támasztva, valamint ilyen lehetőség engedve.

Problematikus a bírósági titkár kijelölése visszavonhatóságának szabályozatlansága, ami vonatkozik a bíró különféle kijelölésére is.

Végül elkerülhetetlen jelezni, hogy alkotmányos szempontból a törvényszék elnökének a bírósági titkár kijelölésére biztosított jogköre eleve támadható, hiszen a kijelöléssel elvonja a terheltet/eljárás alá vont személyt törvényes bírójától, holott a független, utasíthatatlan és elmozdíthatatlan bírósági titkár értelemszerűen éppúgy bíró, miként a hivatásos bíró és a nem hivatásos bíró (ülnök), következésképpen a kijelölés nem a bírói státus létesítéséhez elengedhetetlen külső legitimációból fakad.

A lehetséges és kifogástalan megoldást az adná, amennyiben a bírósági titkárt albírói státussal a köztársági elnök nevezné ki.

2.6. A soronkívüliség

A kiindulópontot mindenképpen az képezi, hogy a Be. 2011. július 13. napjától hatályosan módosított 278. § (1) bekezdése szerint a bíróságnak a tárgyalás határnapját a *vádirat kézbesítésétől számított harminc napon belül* meg kell állapítania, azaz a szakasz alcímével megegyezően a *soron kívüliségre* vonatkozó rendelkezések szem előtt tartásával *lehető legközelebbi napra* úgy kell kitűznie, hogy az ügyet lehetőleg elnapolás nélkül, ésszerű határidőn belül be tudja fejezni [Be. 278. § (3) bekezdés].

A tárgyalás határnapjára további szabály csak az előbbi módosítással megegyező hatályossággal létrehozott kiemelt jelentőségű ügykategóriára nézve van: e körben a Be. 554/K. § (1) bekezdése szerint a tárgyalást három hónapon belülré kell kitűzni. A jogalkalmazó számára dilemma, hogy a Be. nem egyértelműen határozza meg, hogy ez a tartam mikortól – az ügy érkezésétől, vagy például a vádirat kézbesítésétől – számítandó.

A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet (továbbiakban: Bűsz.) 33–33/B. §-ai foglalják keretbe a soron kívüli ügyintézés lehetséges okait.

A) Jogszabályi rendelkezés

A Be. 64/A. §-a a soronkívüliséget előírja

a kiskorú sértett sérelmére elkövetett az élet, a testi épség és az egészség, a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, egyéb személy elleni erőszakos bűncselekmények,

ha a kiskorú sértett érdeke a büntetőeljárás mielőbbi befejezését indokolja, valamint

megkettőzött szabállyal [Be. 554/L. § (1) bekezdés] a kiemelt jelentőségű ügyek

esetén.

A Be. előírja a soronkívüliséget ír elő

előzetes letartóztatás [136. § (1) bekezdés],

távoltartás [138/B. § (5) bekezdés],

megismételt eljárás [403. § (2) bekezdés],

a terhelt távollétében tartott tárgyaláson hozott ítélettel szembeni perújítási eljárás [411. § (4) bekezdés],

közjogi tisztségen alapuló mentelmi jog felfüggesztését követő eljárás [552. § (3) bekezdés].

esetében is.

B) Az Országos Bírósági Hivatal elnökének rendelkezése.

A Bszi. 76. § (4) bekezdés c) pontja alapján kivételesen indokolt esetben elrendelheti a társadalom széles körét érintő vagy a közérdek szempontjából kiemelkedő jelentőségű ügy soron kívüli intézését.

C) A bíróság elnöke, a Bűsz. 33. § (1) bekezdés c) pontja alapján az ügyfél kérelmére vagy hivatalból különféle okokból.

A soronkívüliségi jogcímek halmozódása kérdésessé teszi a belső sorrendet.

A soron kívül intézendő ügyek közül kizárólag a kiemelt jelentőségű ügyre áll időbeli korlátként a három hónapon belüli kitűzés szabálya, továbbá az is, hogy elnapolás esetén a tárgyalást két hónapon belül folytatni kell [Be. 554/L. § (1) bekezdés] – ebből a kiemelt jelentőségű ügyek abszolút elsőbbségére következtethetünk, ugyanakkor a további belső sorrend bizonytalan.

A soronkívüliségi kör az utóbbi időben folyamatosan bővült, jelenleg már az érkezési sorrend főszabályát lerontja az érintett ügyek száma és a folya-

matban lévő ügyeken belüli aránya. Egyes törvényszékeken egyedül a kiemelt jelentőségű ügyek aránya eléri vagy meghaladja az ötven százalékot, és tárgyalásuk a szoros határidők miatti kényszerű egyidejű vitelük miatt megtorpant.

2.7. A címer használata

A legkevésbé sem kimerítően taglalt igazgatási elemek közül végül említem a legitimációs szimbólum kérdését – a büntetőeljárás szabályozatlansága folytán ennek vehetjük a címer használatát.

A Magyarország címerének és zászlajának használatáról, valamint állami kitüntetéseiről szóló 2011. évi CCII. törvény szerint Magyarország címerét a bíróság a hivatali feladatainak ellátása során engedély nélkül használhatja, továbbá elhelyezheti az épületein és helyiségeiben [1. § (1) bekezdés].

Az Alaptörvény Alapvetés C) cikkének (1) bekezdésében *expressis verbis* formában került kimondásra az államhatalmi ágak megosztásának elve („A magyar állam működése a hatalom megosztásának elvén alapszik”), ámde a bírói hatalom az önállósága ellenére nem önön legitimációból fakad.

Korábban a bírói legitimációt a Be. 257. § (2) bekezdése tartalmazta, mégpedig akként, hogy az ügydöntő határozatot „A Magyar Köztársaság nevében” kellett hozni, ezt a törvényhelyet azonban az egyes büntető vonatkozású törvények módosításáról szóló 2011. évi CL. törvény 82. § c) pontja 2012. január 1. napjával indokolás nélkül hatályon kívül helyezte, s ezáltal a Be. 258. § (1) bekezdés a) pontja direkt hatályon kívül helyezés hiányában is kiüresedett, mivel az ügydöntő határozatok bevezető részében előírt változatlan kötelezettség ellenére sem tüntethető fel immár a Be. 257. § (2) bekezdése szerinti kijelentés.

A legitimációs szimbólumként funkcionáló címer használata a korábbi helyzethez képest hangsúlyosabbá vált, holott az ügydöntő határozat tartalmára vonatkozó Be. szabályok eddig sem szóltak róla, de csak helyeselhető, ha a bírói gyakorlat ebben egységesedve a címert megjeleníti.

A címernek a tárgyalótermi elhelyezésére sincs semmiféle normatív rendelkezés, ám ez kivételt nem tűrő szokásjogi gyakorlattá vált – és maradt.